

Genç Cumhuriyetin Tehcire Karşı Tutumuna Bir Örnek: Talat Paşa'nın Eşine Bırakılan Metruklar

Türk modernleşmesinin mihenk taşlarından olan merhum Mehmet Talat Paşa, tarihimizde büyük bir önem arz etmektedir. Her ne kadar Talat Paşa hakkında yapılmış temel biyografik ve detaylı araştırmalar mevcutsa da onun hakkında henüz nicel olarak yeterli araştırma bulunmamaktadır. Zira kendisinin sıradan bir yaşam öyküsü yoktur. Onun tarihteki yerini doğru tespit etmek için mevcut sayının artması gerekmektedir.¹

Talat Paşa, Osmanlı'nın alt tabakasından gelmiş, yetim kalmış, ailesinin geçimini sağlamış, bir cemiyet kurarak imparatorluğun kaderine hükmedebilmiş ve Sogomon Tehleryan tarafından Berlin sokaklarında şehadete ermiş bir komitacı ve siyasi bir figürdür. Talat Paşa'nın, ömrünü "*Çökmekte olan bir imparatorluğu nasıl ayakta tutabiliriz?*" şiarıyla yaşamış olduğu ve mevkisi ne olursa olsun, halkıyla her zaman aynı kaderi paylaşmış biri olduğu çağdaşları tarafından kabul edilmektedir.²

İdaresi oldukça müşkül olan bir cemiyeti yöneten Talat Paşa, meşrutiyet devrinde; Posta ve Telgraf Nazırlığı, Dahiliye Nazırlığı ve Sadrazamlık gibi görevleri üstlenmiştir. Bu görevlerini ifa ederken ise büyük iradeler göstermiştir. Bu iradelerden en mühim olanları ise şüphesiz ki "*Ermeni Tehciri*" olarak bilinen *Sevk ve İskân Kanunu* ve Birinci Cihan Harbi'ne giriş meselesidir. Aldığı bu kararlarla Anadolu'yu bir yurt, bir vatan haline getiren Talat Paşa, bugün Anadolu'nun demografik yapısının Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında büyük bir paya sahiptir. Türklerle olan gönül bağını koparan Taşnakçı ve Hınçakçı Ermenilerin ayrılıkçı faaliyetlerine göz yummayan ve tehcir konusunda büyük bir kararlılık gösteren Talat Paşa, Balkanlar'da Türk ahalinin başına gelen katliamların tekrar yaşanmasının önüne geçmiş ve burada meydana gelen travmanın Anadolu'da da makes bulmasının önüne geçmiştir.

Türk-Alman ittifakının kurulmasında da başat rol oynayan Talat Paşa, savaşın nihayete ermesiyle beraber Düvel-i Muazzama'nın topyekün halde Osmanlı Devleti'ne saldıracağına idrakindeydi. Savaş öncesinde tüm İtilaf bloku ile teker teker anlaşmak ve Osmanlı Devleti'ne karşı yapılması kararlaştırılan saldırıyı bertaraf etmek isteyen Talat Paşa, muhataplarını ikna edemedi ve nihayetinde Almanya'nın tarafında bir güç olarak kalmaya karar verdi. Bu tavır, elbette bir köşede ölmeyi beklemeyerek düşmanın üzerine atılmaktan başka bir şey değildi.

Tarihler 30 Ekim 1918'i gösterdiğinde ise dört yıllık savaş Osmanlı Devleti adına olumsuz olarak neticelendi. Bu netice, Talat Paşa ve arkadaşları için de hazin bir son hazırlamaktaydı. Paşa ve arkadaşları; Avrupa, Rusya ve Asya'nın çeşitli mahfillerinde çalışmalar başlatarak İngiltere'ye karşı topyekün bir ayaklanma tasarladılar. İlerleyen süreçte ise Talat Paşa bu

¹ Talat Paşa hakkındaki araştırma eserler için şunlara göz atılabilir: Tefik Çavdar, *Talat Paşa*, T.C Kültür Bakanlığı, Ankara 1995; Mustafa Çolak, *Talat Paşa*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2018; Hasan Babacan, *Mehmed Talat Paşa*, Ankara, Atınpost Yayıncılık, 2012.

² Talat Paşa'nın samimi tavırları ile ilgili anılar için bkz, Hüseyin Cahit Yalçın, *Talat Paşa*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2019.

düşüncenin uygulanabilirliğinden şüphelendi ve İngilizler ile anlaşma yoluna gidilmesi gerektiğini öngördü.³ Talat Paşa'yı bu düşünceye iten yegâne sebep ise *Bolşevik Devrimi* ile birlikte doğuda İngiltere aleyhine beliren Sovyet Rusya'nın doğuşuydu. Talat Paşa'nın tasavvuruna göre İngiltere, Türklerin Anadolu'da ve İstanbul'da kalmasına izin vermek zorundaydı zira Avrupa'da vuku bulma ihtimali olan sosyalist devrimler için Anadolu bir set görevi görerek Bolşevik propagandanın Batı'ya sirayet etmesinin önüne geçebilirdi.

Paşa, bu tasavvurlarını *Aubrey Herbert*'a aktardı. İkilinin arasında geçen bu kısa görüşme sonrasında ise Talat Paşa, adresi tespit edilerek Ermeni *Sogomon Tehleryan* tarafından 15 Mart 1921 tarihinde katledildi. Paşa'nın ölümüyle birlikte adalet arayışına giren Talat Paşa'nın eşi Hayriye Hanım, katillerin ceza alması için elinden geleni yaptı ve Almanya'nın tarihine kara bir leke olarak geçecek "*Talat Paşa Davası*" görülmeye başladı. Bu davada merhum Talat Paşa adeta sanık sandalyesine oturtulmuş ve olay, Tehleryan'ın masumiyetini kabul etmeye çalışan bir tiyatroya dönüşmüştü. Nihayetinde davadan Hayriye Hanım adına olumlu bir karar çıkmamıştır.

Talat Paşa'nın şehadetinden birkaç yıl sonra ise Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş ve Ermeni terör örgütlerince şehit edilen veya şehadetlerine Ermenilerin sebep oldukları şahıslar için 31 Mayıs 1926'da 882 no'lu bir kanun çıkarılmıştır. Bu kanun toplamda 12 kişiyi kapsamaktadır. Bunlar; Talat Paşa, Cemal Paşa, Cemal Azmi Bey, Baheddin Şakir Bey, Nusret Bey, Dr. Reşit Bey, Süreyya Bey, Sait Halim Paşa, Servet Bey, Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey, Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey ve Abdullah Avni Bey gibi bir dönemin şehadete eren İttihatçılarıdır (Bardakçı; 29-30).

Bu kanun mucibince yukarıda bahsedilen millî şehitlerimizin ailelerine 20.000 lira değerinde emlak verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu verilecek emlaklar da tehcir edilen Ermenilerin geride bıraktıkları; terk edilmiş mülkler yani metruklardır. Şehitlerimizin ailelerine verilen metruklar onları geri getirmese de genç Türkiye Cumhuriyeti'nin tehcir kararının arkasında olduğunu göstermektedir.

Bu karar, Atatürk tarafından kabul edilmiş lakin işlerin prosedürü ve bitmesi Atatürk'ün vefatının sonrasına kalmıştır. Bu sürecin uzamasında ve Atatürk döneminde halledilememesinde belki de Gazi Paşa'ya karşı tasarlanan *İzmir Suikastı*'nın olması akıllara gelebilir. Zira kötü bir tesadüf olarak İzmir Suikastı, 882 no'lu kanundan sadece birkaç hafta sonra meydana gelmiştir.

Metrukların şehit ailelerine intikalinin gecikmesinde en büyük sebep ise muhakkak bürokrasidir. Bürokrasideki bazı anlaşmazlıklar ve sürüncemeler, Talat Paşa'nın ardında bıraktığı ailesini oldukça uğraştırmıştır. Örneğin; Talat Paşa'nın eşi Hayriye Hanım, kendisine verilecek olan 20.000 liralık metrukun 10.000 lirasının Talat Paşa'nın kardeşi Kâmile Hanım'a verilmesini istemiştir. Bu doğrultuda Kâmile Hanım'a *Arap Hacı Mahallesi*'ndeki 141 no'lu metrukun verilmesi kararlaştırılmıştır.⁴

³ Talat Paşa, *Talat Paşa'nın Anıları* (Haz. Alpay Kabacalı), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, s.143.

⁴ BCA: 30-18-1-2/5-47-15 ; Bknz. Ek-1.

Kâmile Hanım'ın işini halleden bürokrasi yanlışlıkla Hayriye Hanım'ı mağdur etmiştir. Bu yanlış düzeltmek isteyen bürokrasi, Hocapaşa'da bulunan Hacı Hobyar Mahallesi'nin *Aşiretefendi Sokağı*'ndaki 30, 32 ve 34 no'lu daireleri Hayriye Hanım'a tevdi etmek istemiştir.⁵ Fakat bu dairelerin 10.000 lira tutmayacağı saptanmasından sonra, Hayriye Hanım'a kalan bakiye için yeni metruklar bulunması kararlaştırılmıştır.

Hayriye Hanım'ın bürokrasi sürüncemesi bu kadarla da kalmamıştır. Bu sefer de kendisine tevdi edilen 30, 32 ve 34 no'lu dairelerin yangından hasar görmüş olduğu fark edilmiş ve Hayriye Hanım'ın zararı karşılanmaya çalışılmıştır.⁶

Hayriye Hanım'a verilen 30, 32 ve 34 no'lu dairelere 4621 liralık değer biçilmiştir. Kalan 5379 lira ise yine Ermeni metruklarından karşılanmak üzere, Hayriye Hanım'a Beyoğlu'ndaki Bıyıklıyan Apartmanı'ndan üç adet hisse verilmiştir.⁷ 31 Mayıs 1926 tarihinde başlanan bu süreç nihayetinde 19 Mart 1940 tarihinde son bulabilmiştir. Yaklaşık on dört yıl süren bu devir teslim işleri İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde hızlandırılmış ve onun görevde bulunduğu iki sene içinde mağduriyet giderilmiştir.⁸

Türkiye Cumhuriyeti'nin Ermeni çetelerince ölümüne sebep olunan ailelere sahip çıkması şüphesiz ki takdire şayan bir harekettir. Lakin bugünlerde her 24 Nisan'da giderek artan ve kendisine "*Atatürkçülük*" şemsiyesi açan bazı kitlelerin "*Ermenilerden özür diliyoruz*" kabilinden yaptıkları açıklamaların ne Atatürk çizgisi ile ne de Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki çizgi ile paralel olmadığı açıktır.

⁵ BCA: 30-18-1-2/86-31-4 ; Bknz. Ek-2.

⁶ BCA: 30-18-1-2/87-46-16 ; Bknz. Ek-3.

⁷ BCA: 30-18-1-2/90-26-11 ; Bknz. Ek-4.

⁸ Hayriye Hanım'a ilave olarak, Talat Paşa'nın Mütareke Dönemi'nde alamadığı maaşı da "*mazuliyet maaşı*" olarak tevdi edilmiştir. Bknz. Murat Bardakçı, İttihadçı'nın Sandığı, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2017, s.35.

Kararname

31 Mayıs 926 tarih ve 882 numaralı kanunla Ermeniler tarafından terk edilen mallardan 20,000 liralık emlak verilecek olan Şehit Talat Paşa zevcesi Hayriye hanım miracaatla , Talat Paşanın yardımı muhtaç kâmile hanım namında bir hemşiresi bulunduğundan kendisine verilecek olan 10,000 liralık emlakın Kâmile hanıma verilmesini istediğini ve mümaileyhanın bu isteği İstanbul idare Heyetince yapılan bir mazbata ile muvafık görüldüğü cihetle 10,000 lira kıymetinde bulunan Arap Hacı mahallesinde 141 numaralı göçe oğlu Avramdan kalan Taşhan me müste melatı dükkânların tefvizine karar verilmesini Evkaf umum müdürlüğü - nin 14 Eylül 929 tarih ve 84 numaralı tezkeresi İcra Vekilleri Heyeti- nin 16 Eylül 929 tarihli toplanmasında okunarak tasvip ve kabul olun- muştur .

REİSİCUMHUR

Gezici M. Kemal

Bş. V.

[Signature]

Ad. V.
M. E.

İçişlerde bulunmadı

M. M. V.

[Signature]

Da. V.
Ş. K.

İçişlerde bulunmadı

Ha. V.

[Signature]

Ma. V.
Ş. S.

İçişlerde bulunmadı

Mf. V.

[Signature]

Na. V.
R.

İçişlerde bulunmadı

İk. V. V.

[Signature]

S. I. M. V.

[Signature]

080 18 01 02 | 5 | 27 | 15

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2

Kararname

10750

16/10/926 tarih ve 8389 sayılı kararnameye ektir:
Maliye Vekilliğinden yazılan 6/4/939 tarih ve 32831/5313 sayılı tez-
kerede; 31.mayıs.926 tarih ve 882 sayılı kanun mucibince Ermeniler
tarafından metruk mallardan 20 bin liralık emlak verilecek olan eski
Sadrazam Merhum Talat (paşa) nın zevcesi Hayriyenin istihkakından 10
bin liralık emlak,mezbure Hayriyenin talep ve muvafakstile Talat
(paşa) nın Hemşiresi Kâmile namına tefvizi yapılmış ise de Hayriyenin
tefvizi istediği gayri menkullerin ya başkasına tefviz veya satılmış
olması hasebile bu güne kadar istihkaki olan 10 bin liralık mal veril
emediği ve bu defa İstanbul Tadilat Komisyonunca 6328 lira kıymet tak
dir edilen Hocapaşa`da Hobyar Mahallesiinin Aşirefendi sokağında kâin
olup evelce Selânik Bankası ittihaz edilmiş olan ve 1280 hissede 180
hissesi Topalyan Karnikden metruken Hazineye intikal eden yeni 30,32,
34 numaralı binaadaki Hazine hissesinin kendisine tefvizini istemiş
olduğu cihetle 10 bin liralık istihkakın bakiyesi için ayrıca gayri
menkul aranırlarak tefvizine teşebbüs edilmek üzere bahsi geçen bina-
daki Hazine hissesinin takdir edilen kıymet üzerinden adı geçen Hay-
riyeye temlik hususunda bir karar ittihazi istenilmiştir.

Bu iş İcra Vekilleri Heyetince 9/4/939 tarihinde gö-
rüşülerek teklif veçhile temlik muamelesinin yapılması onanmıştır.

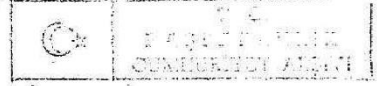
9/4/939

REİSİCUMHUR

İsmet İnönü

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.
Ma. V. Mf. V. Na. V. İk. V. S. İ. M. V.
G. İ. V. Zr. V. Mu. Mü. V. Ti. V.

1933	15	31	46	31	4
------	----	----	----	----	---

II068

9/4/939 tarih ve 2/10750 sayılı kararnameye ekdir:

882 sayılı kanun mucibince ermeni emvali metrukesinden 20,000 liralık emlâk verilecek olan eski Sadrazam merhum Talât (paşa) zevcesi Hayriye'nin istihkakından bakiye kalan 10,000 liralık istihkakının bir kısmı için takdir edilen 6328 lira bedel ile mumaileyhaya tefvizi 2/10750 sayılı kararname ile kabul edilmiş olan İstanbul'da Hocapaşa'da Hobyar mahallesinin Aşirefendi sokağında kâin 1280 hisse-de 180 hissesi Topalyan Karnik den hazineye muntekil 30,32, 34 numaralı binanın, sonradan Atabey mağazasında zuhur eden yangın neticesinde hasara uğradığı ve kıymetinde düşüklük vukua geldiği anlaşıldığından bahsı geçen hazine hissesinin yeniden takdir edilen 4621 lira bedelle adı geçen Hayriyeye tefvizi; Maliye Vekilliğinin 24/5/939 tarih ve 7924 sayılı teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 25/5/939 tarihinde karar verilmiştir.

25/5/939

REİSİCÜMHUR

İsmail İnönü

Bş. V.

[Signature]

Ad. V.

[Signature]

M. M. V.

[Signature]

Da. V.

Ha. V.

[Signature]

Ma. V.

[Signature]

Mf. V.

[Signature]

Na. V.

[Signature]

İk. V.

S. İ. M. V.

[Signature]

G. İ. V.

[Signature]

Zr. V.

[Signature]

Mu. Mü. V.

[Signature]

Ti. V.

[Signature]

930 19 01 02 | 87 46 16

25/5/939 tarih ve 2/11068 sayılı kararnameye ekdir:

882 Sayılı kanun mucibince ermeni emvali metrukesinden yirmi bin liralık emlâk verilecek olan Sadrazam merhum Talat (Paşa) zevcesi Hayriyenin bu istihkakından kendi talep ve muvafakatile onbin liralık emlâkin Talat (Paşa) hemşiresi Kâmileye tefviz edildiği ve Hayriyenin onbin liralık istihkakına karşılık 4621 liralık emlâk verilerek bakiyye 5379 lira istihkakı kaldığı cihetle geri kalacak kısmı için ayrıca gayri menkul aranılarak tefvizine teşebbüs edilmek üzere Beyoğlunda Pangaltıda Bıyıklıyan apartmanı denmekle maruf binanın firaî ermenilerden metruken hazineye intikal etmiş olan 16 hissede 3 hissenin ^{si} 3500 lira bedel üzerinden mumaileyha Hayriyeye temlikî; Maliye Vekillîğinin 11/3/940 tarih ve 4090 sayılı teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 19. MART 1940 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

Bg. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.
Ma. V. Mf. V. Na. V. İk. V. S. İ. M. V.
G. İ. V. Zr. V. Mü. V. Tl. V.

68 01 02 30 26 11

Burak Candemir, "Genç Cumhuriyetin Tehcire Karşı Tutumuna Bir Örnek: Talat Paşa'nın Eşine Bırakılan Metruklar" <https://www.fikirtepedi.com/tarih/genç-cumhuriyetin-tehcire-karsi-tutumuna-bir-ornek-talat-pasanin-esine-birakilan-metruklar/> (Yayın Tarihi: 30 Nisan 2024).